

ЙОНАС УЖУРКА

Міндо́вг

коро́лівська
крово́

Історичний роман
у двох частинах

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2019

Розділ 1

ЗАГИБЕЛЬ КНЯЗЯ ДАНГЕРУТА

Якщо ви не будете обережний у гонитві за успіхом, завжди ризикуєте втратити більше, ніж виграти.

А. Фромм¹

НЕСПОДІВАНА ЗВІСТКА

Їтомлений після важкого походу, повернувся до свого замку князь Рімгауд². Дуже змучений. Не жарт здолати такий шлях! І все лісами, нерідка через ледь прохідні болота. Не одного коня засмоктали глухі болотні переліски. Не один замковий воїн з його супроводу невдоволено ремствував:

— Чи треба отак вимучувати себе й усіх... без жодної потреби... тільки коней угробимо... адже не в похід ми вийшли... не буде на чому і в похід проти русичів рушати... ет, правителя немає, його очі більше не бачать... не треба було ось без діла бідувати, якби князь... його очі бачили...

— ...І чого тут... пхатися в оті трясовини? Чи мало сухих земель... вивів проти жаб у похід... проти мечоносців треба, а не проти жаб.

Невдоволені кіннотники, які прямували слідом за Рімгаудом, балакали впівголоса, надто замазуючись грязюкою і ледве продираючись через хаші. Проте, не всі так говорили. Інші ж, підїхавши ближче до свого князя, говорили інакше.

— Рімгауде, повернімо південніше, он там видно пагорби. Добре місце будувати замок! Здаля буде видно... Великі площі спостерігати й охороняти... кращого місця тутечки не віднайдемо.

¹ А. Фромм — можливо, доктор Аллан Фромм (1916—2003) — американський психолог і педагог.

² Імена в романі подано так, як прийнято у Литві.

— То й залишайся, Вісманте, отут і засновуй у моїй землі порубіжний замо́к, — зразу ж вирішив Рімгауд, відкликаючись на пораду свого бійця. — Заїдьмо на пагорб роздивитися, — спрямував коня в той бік.

Забризкуючись брудом, усі вершники, а їх було приблизно дві дюжини, теж зібралися навколо правителя, нашорошили вуха, уважно ловили кожне його слово. А Рімгауд, дивлячись у далечінь, у море лісів, що їх розрізало тільки річище Німану¹, немов виблискуюча на сонці величезна змія, вголос розмірковував:

— Там, — піднявши руку з бато́гом і простягнувши, показав на той бік, у напрямі заходу, куди уважно, навіть примружившись, вдивлялися його проникливі очі, — там — землі мазурів... поляни там живуть. Як ти встановиш порубіжжя, так і буде. Тільки дивись, не перенось межу моїх земель потойбіч Німану. Навіть на кілька верст від нього на той бік, — указав рукою у напрямку мазурських земель, — познач рубежі наших земель. А ти, Вілігайло, гарненько затям собі ці землі, — звернувся до свого брата, — це будуть твої землі. Там, он далі, де священні води батька річок² роблять великий закрут, повинен стояти міцний замо́к... і місто. Твої будуть землі... Уживайся мирно з мазурами, як ми уживалися дотепер. І за наших братів ятвягів, коли знадобиться, заступись та помири, щоб між собою не сіклися. Далі не їхатимемо, нема куди. Повертатися пора, бо наш батько має цими днями повернутися з Великого Новгорода. Ну, а тепер назад! І будемо стрибати вже не грузькими прирічковими болотами, а повертатимемось сухими шляхами... більше не треба буде ремствувати, — повернув голову до невдоволених, усміхнувся і, вдаривши бато́гом свого коня, повернувши назад, у східний бік, поскакав до свого Но-

---

¹ Німан — найдовша ріка Литви. Загальна довжина 937 км, на території Литви — 359 км. Решта — на території Білорусі. Басейн ріки Німан охоплює 72 % території Литви. Це чотирнадцята за довжиною ріка Європи і четверта серед річок басейну Балтійського моря.

² «Батьком річок» литовці називають Німан.

вогрудківського зámку. Навіть і не почув цього разу злих слів брата Вілігайли, що він збирається засадити його в ліси, в болота.

Отже, Рімгауд, установивши межі своїх земель із сусідами, зокрема через лісисті площі, яких дотепер, здається, ще не було, задоволений виконаною роботою, повернувся до свого зámку. Навіть і втоми не відчував, знаючи, що виконав важливу працю, котру йому доручив при відбутті його батько, князь Дангерут.

Тепер західні й південні межі його земель будуть ясні, і не лише помічені межовими знаками, але й охоронятимуться військовими вартовими, і навіть будуть захищені залогоми, які навіть швидко розпочнуть будівництво зámків та укріплень. Задоволений був Рімгауд від самої лише тієї думки, що річка священних вод його земель і батько всіх річок — Німан буде чи не весь його, тектиме тільки через його землі, він і сам зможе швидко з Новогрудка вже не їхати верхи, пробиратися трясовинами, болотами, чагарниками, а й річкою, на плотах і струмками діставатися не лише до будованих і намічених до будівництва Гродненського, Лішкявського, Мяркінського, Каунаського замків, а й до всіх земель ятвягів, куршів, судувів¹. Навіть і до земель Жямайтії, жямайтських князів Ердвіла, Кінтібута, Вікінта... І навіть до великих вод морів! Тоді й перекрие дорогу отим мечоносцям... збере їх у свій кулак... ні, поки що тільки їх передусім треба, отих жямайтів... а й дельтувців² Юодіка, Бікшіса, Пукейкіса..., а й Вісманта зі Спрудейком із земель Налші³... треба допомогти батькові поратися в литовських землях, треба, а хто ж допоможе?.. Хоч би що і як змінювалося, до нього самі

---

¹ Судуви — народність, що мешкала на південному заході Литви, в регіоні Сувалкія або Судува. Судувів можуть також ототожнювати з ятвягами.

² Дельтувці — жителі Дельтуви.

³ Налшія — земля точно не ідентифікованого балтійського налшенського племені та аукштайтських племен. На заході й північному заході Налшія межує з володіннями Лівонського ордену, на півдні — із землею Литви.

горнуться поморяни й курші з лівами¹... втомилися від лівонців, виснажили їх оті мечоносці, бідкаються вже не лише латгали², і наші землі потерпають...

«Як там нашому батькові ведеться, хтозна, як він там і де тепер? Чи все ще у Великому Новгороді, чи, може, у замку Герціке³? А може, вже разом із новгородським, як він, князем і латгальським Вісвалдом нападає на Ригу?.. Жодної звістки, жодної! Як виїхав з Дауйотом зі свого Кярнавського укріплення в напрямку Куокнесе⁴ через землі Дельтуви, через Вілкмерге⁵ навесні, ледь протряхла земля, пробилася травичка, аби було що коням пощипати — невже стільки запасу з собою в шану візьмеш, — так і жодної звістки дотепер. Усе мало би бути гаразд. А звідки його взяти, той запас для походу, коли у виснажених боями землях русичі ледь позбуваються голоду? Нічого з них і не візьмеш. Уже й літо закінчується, а ніяких звісток від них усе нема і нема. Може, все добре ведеться, добрі боги, або може, навіть і сам Предковичний супроводжує їхній похід, і залишається тільки чекати повернення з перемогою. Або... або...» — відганяв Рімгауд найстрахотливішу думку. Адже не можуть погані боги або чужинські принести з далеких земель помор'ям і морями їхню поразку. Найдужче він тривожився за те, щоб його батько цього разу не забрав з собою свого верховного воєначальника, сміливця Жівінбуда. Адже батькові роки більше не ті...

---

¹ *Ливи* — фінська народність (загальна кількість приблизно 400 осіб), що проживає здебільшого в Латвії, поблизу Ризької затоки, в Естонії, у Росії. Самі ливи називають себе також «жителями узбережжя», «рибалками», свою мову — «прибережною мовою».

² *Латгали* — балтійське плем'я, яке проживало на північному сході сучасної Латвії.

³ *Герціке* — історична земля латгалів і її центр у Латгалії. Нині там розташований історичний замковий пагорб, у 165 км на південний схід від Риги.

Герцікеський замок — замок, розташований у Герціке.

⁴ *Куокнесе* або *Кокнесе* — поселення на півдні Латвії, в історичному регіоні Відземе, на схід від Риги, на правому березі Даугави. Через нього проходить шосе Рига — Даугавпілс.

⁵ *Вілкмерге* — історична назва литовського міста Укмерге.

Тільки-но Рімгауд, повернувшись до свого замку, так подумав, тільки-но його з поверненням обсіли ці думи, що витіснили веселі думки про свої землі, як до брами замку прискакав невеличкий загін вершників.

Їхні брудні, загнані коні падали з ніг, самі вершники теж ледь трималися. Очевидно, ці чоловіки прискакали з невеселою новиною. Охорона замку не відразу впізнала молодшого сина свого правителя Дангерута — Дауйота, котрий ледве чутно, охриплим голосом щось хотів гукнути, різко вимахував руками — вимагав хутчіш відчинити браму Новогрудківського замку.

Рімгауду, князеві Новогрудківського замку, відразу доповіли про прибульців. Він вискочив на подвір'я, і тут же навпроти нього мовби виріс його брат Дауйот. Рімгауд ледве його впізнав: плащ подертий, сам обляпаний грязюкою з ніг до голови, навіть волосся, страшенно змучений, очі запалі. Як видно, дуже поспішав. І неабияк поспішав... І він, Рімгауд, тільки-но повернувся, не менше заквацаний брудом, теж квапився, проте ні, він, повернувшись, мав не такий вигляд.

— Брате, немає нашого правителя... Нашого батька... немає... із засідки... відомстити... чим скоріше... забили... із засідки, — ледве це сказавши, похитнувся і рухнув Дауйот. З останніх сил, мабуть, тримався, звістку ніс сам.

Ледве встиг Рімгауд схопити Дауйота у свої міцні обійми, як одразу ж підбігли мешканці замку. Усі, роззявивши роти, спостерігали і слухали.

— Живінбуде, ведіть Дауйота, обмийте брата. І нехай поспить до самого вечора. Поки я сам його...

Чоловіки підхопили Дауйота попідруч. Той іще щось казав, погрожував, пручався, однак напоказ усе ще обіймався і, лише вхоплений міцними руками, був віднесений у замок. Він тепер більше не спромігся би сказати нічого. І так усе ясно.

— Де правитель... де батько... де хоч його голова?! — хотів гаркнути, але тільки прохрипів Рімгауд.

Відповіді не дістав. І хто міг відповісти? Учасники походу, які повернулися з Дауйотом, самі, впавши з коней, вже лежали,

розпластавшись, під огорожею подвір'я — тільки їхні груди здіймалися, зрідка тіла навіть здригалися, — міцно спали, як видно, мучилися страшними снами. Навіть і не помітив Рімгауд, як до нього підійшов Вілігайло, котрий не бачив і не чув того, що тут відбувалося.

— Рімгауде, хто тут?.. Що все це означає? Невже?.. — подивився на брата, запитав, однак відповіді на жодне запитання не почув. — Якщо щось дуже негаразд, то треба і Гаудвіда запросити. Нехай і він до нас поквепиться. Порадимося, — сам не знав, що і сказати, і що робити, бо не знав, що ж насправді сталося, тільки підозрював, коли почув плутані, хриплі, сповнені безнадії останні братові слова: «...де хоч його голова?!» Чи не про голову їхнього батька запитував Рімгауд? І що означає вся ця страшна метушня?

— Не треба Гаудвіда... не треба брата запрошувати. Ми задалегідь були домовилися, що сьогодні перед заходом сонця він сам прискаче зі Слоніма. Він повинен був установити південно-східні межі наших земель від витоків Німану до початку Щави¹. Так розпорядився був батько. Ми повинні були домовитися щодо Берестейських земель після повернення батька цими днями. Він буде цього вечора в моєму замку... тільки чи про Берестя нині випадє перемовлятися... така біда на наші землі обрушилася... чому боги від нас протягом цієї війни відвернулися? Чому?! — Вілігайло таким ще не бачив брата. Він завжди був рішучим, вимогливим, а тепер он який — розгублений. Навіть і сердитися на нього призабув.

І справді Рімгауд із усіх трьох братів — найрішучіший. Як і личить найстаршому братові. А й батько, як було від старих часів заведено, йому і замок відписав найміцніший, і землі найбільші, і, само зрозуміло, чи не найнебезпечніші — Новогрудківські землі нещодавно перейшли були до рук литовського

---

¹ *Щава* — найімовірніше, тут з помилкою написано назву річки Щара.

Щара — річка у Брестській (Берестейській) і Гродненській областях Білорусі, ліва притока Німану. На Щарі розташовані міста Слонім і Ляховичі.

Частина друга
МІНДОВГ — ВІД КНЯЗЯ ДО КОРОЛЯ

Розділ 1. Княжий меч

Неждані гості	217
Литва Рімгауда	222
Меча здіймати ще рано	225
Єднатися!	231
Небезпека	233

Розділ 2. Орден мечоносців

Місіонери	237
Спадщина	243

Розділ 3. Хрестовий похід

Рицарі	255
Замок Межуотне	258
Розбійники!	264

Розділ 4. Битва при Сауле

Марта	271
Міндовг — великий князь Литви	277
Ніч перед битвою	285
Страшна звістка	292
І падали лицарі мов бабі... ..	295
Вирішальний удар	303
Поле бойовища після битви	309

Розділ 5. Під хоругвою єдності

Зникнення Вікінта	317
Повернення	323
Покарання	329
План Міндовга	334
Вікінт у пастці	338
Князь ज्याйтів Треньота	343

Розділ 6. Змова

Зрада	349
Облога	359
Відступ	367

<i>Розділ 7. Хрещення</i>	
Розв'язка	380
Нездійснене прокляття	392
В ім'я Литви	404
<i>Розділ 8. Міндовг — король</i>	
Новина, привезена посланцями	415
Коронація	428
<i>Розділ 9. Важка королівська корона</i>	
Під священним дубом	443
Погана вість	452
Вирішальна впертість	461
<i>Розділ 10. Підступність перед походом</i>	
Гостра розмова	473
Підступний план	480
Рукліс і Рупейкіс	489
<i>Розділ 11. Кинджалом у серце</i>	
В похід	497
Зрада	505
І проливалася кров	515
<i>Епілог</i>	531